

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

CĂSĂTORIA ȘI RITUALURILE DE NUNTĂ DIN VICARIATUL RODNEI,
ÎN PERIOADA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

-REZUMAT-

Coordonator științific

Prof. univ. dr. **Toader Nicoară**

Doctorand

Radu-Ioan Băeș

CLUJ-NAPOCA

2013

CUPRINS

Argument	4
I.Contractarea unei căsătorii	8
I.1. Concepții despre căsătorie.....	8
I.2. Motivele.....	9
I.3. Locul și persoana.....	14
I.4. Vârsta.....	27
I.5. Starea civilă.....	36
I.6. Sponsaliile sau logodna.....	40
I.7. Acordul părinților.....	50
I.8. Zestrea.....	55
I.9. Examinarea.....	67
I.10. Vestirile.....	74
I.11. Împiedicări în timpul vestirilor.....	78
I.12. Aprobarea vicarului.....	88
I.13. Acte necesare.....	95
I.14. Căsătorii speciale.....	108
I.15. Data nunții.....	117
I.16. Cununia religioasă și ospățul de nuntă.....	124
I. 17. Concubinajul și divorțurile.....	130
II. Dispensele	140
II.1. Definiția și clasificarea impedimentelor.....	140
II.2. Interdicția generată de relațiile de rudenie și celelalte impedimente.....	143
II.3. Înlăturarea impedimentelor, definiția dispensei, cine dispensează.....	153
II.4. Aspecte ale tehnicii de redactare.....	159
II.4.1. Discuții preliminare.....	159
II.4.2. Redactarea propriu-zisă.....	163
II.5. Răspunsul, dispense provizorii, canonul.....	174
II.6. Analiza cantitativă a dispenselor.....	181
II.6.1. Repartiția temporală.....	181
II.6.2. Repartiția pe localități.....	184
II.6.3. Vârsta.....	193
II.6.4. Starea.....	200

II.6.5. Impedimentele.....	203
II.6.6. Motivele.....	215
II.6.7. Răspunsurile și finalitatea dispenselor.....	233
III. Analiza matricolelor vicariale și a celor parohiale din zece localități.....	237
III.1. Date despre populația Vicariatului și analiza matricolelor vicariale.....	237
III.2. Matricolele parohiale de stare civilă.....	248
III.3. Analiza nominativă a matricolelor din parohia Rebrișoara.....	251
III.3.1. Botezați.....	251
III.3.2. Cununați.....	255
III.3.3. Morți.....	265
III.3.4. Ratele statistice.....	283
III.3.5. Familii.....	289
III.4. Analiza nenominativă a matricolelor cununaților din eșantionul de zece localități.....	292
III.4.1. Distribuția anuală.....	293
III.4.2. Distribuția lunară.....	297
III.4.3. Stări.....	301
III.4.4. Endogamie/exogamie.....	303
III.4.5. Vârsta.....	305
III.4.5. Mențiuni speciale.....	313
IV. Nunta pe Valea Gersei (Rebrișoara).....	315
IV.1. Informații privind istoricul comunei Rebrișoara.....	315
IV.2. Nunta-definiții și conceptualizări.....	318
IV.3. Nunta pe Valea Gersei.....	325
IV.3.1. Generalități.....	325
IV.3.2. Etapa preliminară.....	328
IV.3.2.1. Înainte, într-o perioadă variabilă de timp.....	328
IV.3.2.1.1. Obiceiuri generale, nelegate de nuntă în special.....	328
IV.3.2.1.2. Obiceiuri cu un caracter explicit de nuntă.....	332
IV.3.2.1.2.1. Înțelesul tinerilor.....	332
IV.3.2.1.2.2. Peșitul, mersul pe vedere și tocmala sau băutul șeriei.....	333
IV.3.2.1.2.3. Alegerea funcționarilor nunții.....	336
IV.3.2.1.2.4. Strigatul în biserică și pusu-n perete...	339

IV.3.2.1.2.5. Chemarea la nuntă.....	339
IV.3.2.2. În săptămâna nunții.....	340
IV.3.2.2.1. Mersul cu cinstea.....	340
IV.3.2.2.2. Socăcitul.....	340
IV.3.2.2.3. Joi-darurile mirelui.....	341
IV.3.2.2.4. Steagul de nuntă, simbol al nunții tradiționale pe Valea Gersei.....	341
IV.3.3. Etapa liminală.....	346
IV.3.3.1. Gătatul mirilor.....	346
IV.3.3.2. Încinatul la mire, drumul spre mireasă, drumul spre biserică și cununia religioasă.....	348
IV.3.3.3. De la biserică și până <i>se pun după masă</i>	355
IV.3.3.4. Petrecerea, ospățul.....	366
IV.3.4. Etapa postliminală.....	379
IV.3.4.1. <i>Pe-nturnatelea</i>	380
IV.3.4.2. Adusul zestrei.....	380
IV.3.4.3. <i>Spălatul nănașilor</i>	381
IV.3.5. Glosar.....	381
Concluzii	384
Bibliografie	386

Cuvinte cheie: căsătorie, ritualuri de nuntă, Vicariatul Rodnei, perioada modernă, matricole parohiale, zestrea, vestiri, dispense

Studiul de față izvorăște dintr-o anumită carență și nevoie de complementaritate. Dorind a cerceta fenomenul căsătoriei pe un anumit areal, primul impuls este acela al unei cercetări etnografice, care adeseori se oprește asupra descrierii actului în sine, fără a lămuri mai multe situații premergătoare ritualurilor propriu-zise, întrucât până la nuntă mai sunt unele etape, deloc neglijabile, o serie de aprobări care țin mai mult de partea juridică, de puterea politică și bisericească și care, de obicei, rămân într-un con de umbră. Astfel, studiul de față, fără pretenția de a fi exhaustiv și fără dorința de a face pur și simplu un istoric al reglementărilor și al legislației matrimoniale existente în epocă, lucru deja realizat prin suficiente lucrări științifice anterioare, dorește să evidențieze în mod cât se poate de pragmatic ceea ce are de făcut un cuplu din epoca respectivă până în momentul în care demarează nunta ca reprezentare a ritului de trecere. Cum se poate completa informația etnografică? Prin informația istorică, prin cercetarea amănunțită a arhivelor, prin *ștergerea colbului* de pe anumite documente care s-au păstrat, mai ales ale documentelor bisericești de stare civilă, a matricolelor parohiale, care reprezintă o mare bogăție de informații despre viața de zi cu zi a persoanelor din anumite comunități, aici putem găsi imagini vii ale unor persoane care au existat aievea, s-au născut, au iubit, s-au căsătorit, au avut copii, și-au înmormântat copiii abia născuți, s-au certat, s-au împăcat, au divorțat, au rămas văduvi și s-au recăsătorit etc., adică o altfel de viziune asupra lumii satului.

Urmărind a realiza studiul pe ținutul Năsăudului, în timpul cercetării de arhivă am extins întru câtva zona, suprapunând-o peste zona fostului Regiment de graniță înființat de Maria Tereza, respectiv pe zona Districtului militar de mai târziu, mai precis pe toata zona patronată din punct de vedere ecleziastic de fostul Vicariat Foraneu al Rodnei (cu sediul la Năsăud), adică toate cele patru zeci și patru de comune grănicerești, aflate pe Valea Someșului, Valea Bârgăului, Valea Șieului și două comune din Valea Mureșului, care, cu excepția locuitorilor din Valea Bârgăului, toți sunt greco-catolici, aparținând Vicariatului Rodnei. Așadar, studiul se bazează pe documentele matrimoniale găsite în fondul Vicariatului Rodnei, de la Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, exceptând dosarele fiecărei parohii în parte, întrucât, pe de o parte, informațiile care se pot găsi la parohii au trecut prin Vicariat, deci multe dintre ele ar putea fi dubluri, iar pe de altă parte, mulțimea dosarelor de la Vicariat elimină posibilitatea fizico-temporală de a lua fiecare din cele patru zeci și patru de parohii în parte, lăsând acest lucru pentru studii separate. În fondul Vicariatului se pot găsi în fiecare an documente ce cuprind: dispense, *fidule de cununie*, testimonii mortuare, procese-verbale ale interogatoriilor privind divorțurile etc. însă fără a fi complete, fiind uneori doar una din multiplele foi ale unui dosar descompletat. Pe lângă acest fond, s-au mai cercetat și registrele

parohiale din zece comune, considerate a fi un eșantion reprezentativ pentru formarea unei opinii în ceea ce privește fenomenul căsătoriilor în întreg Vicariatul, din nou din cauza imposibilității de a le cerceta pe toate, registrele cununaților din Vicariat, unele acte matrimoniale de la Regimentul de graniță din fondul personal Iulian Marțian, matricolele oficiale de stare civilă din Rebrîșoara etc. Totodată, pentru realizarea studiului, s-a consultat și bibliografia necesară, constituită din lucrări de antropologie istorică, etnologie, lucrări generale, periodice sau cărți de cult, așa după cum evidențiază lista bibliografică.

În ceea ce privește intervalul temporal pe care am decis să-l cercetez, limita inferioară a fost foarte simplu de plasat, întrucât nu este decât o sigură opțiune: 1850, întrucât toate documentele Vicariatului anterioare acestui an lipsesc cu desăvârșire, fiind prefăcute în cenușă de către insurgenții maghiari în timpul Revoluției de la 1848-49, după cum informează însuși Macedon Pop, vicarul din acel timp, într-o scrisoare adresată lui Iacob Mureșianu la 7 martie 1851, fapt ce îl deplânge și parohul din Rebrîșoara, Grigore Pop, cel care rămăsese locțiitor de vicar cât timp Macedon Pop se refugiase în Moldova, precizând că nu mai există nici un document după care să se orienteze. Deși mai apar prin câte o colecție personală sau prin documentele parohiilor unele circulare, celelalte documente lipsesc cu desăvârșire, astfel că am început studiul cu 1850. Limita superioară am stabilit-o la 1900, ca sfârșit de secol, având astfel în vizor a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea.

Ca și metodă principală de lucru s-a folosit observația și analiza documentelor, realizarea unor serii statistice, din care să se poată extrage o anumită conduită generală și mentalitățile legate de căsătorie, dar și comparația sau reflecția critică. S-au analizat nenominativ matricolele cununaților din nouă localități, iar pentru Rebrîșoara s-a adoptat analiza nominativă a tuturor celor tre matricole, relevând astfel o serie de fișe familiale.

Partea ce cuprinde cercetarea de natură etnologică va urmări aflarea tuturor informațiilor ce se pot găsi pe tema nunții, însă accentuând pe dinamica în timp a obiceiului și pe elemente specifice arealului cercetat sau mai deosebite, precum și unor elemente bibliografice pe care îmi propun să le reinteroghez, printr-o atentă contextualizare. Cercetarea de față e izvorâtă, în primul rând, din dorința de a face o monografie amănunțită a nunții tradiționale de pe Valea Gersei (comuna Rebrîșoara, județul Bistrița-Năsăud, zona Văii Someșului, la poalele Munților Rodnei), iar, în al doilea rând, de curiozitatea pe care mi-au stârnit-o anumite idei emise de diverși autori de lucrări pe această temă a nunții. De aceea, vreau să realizez *altceva*, adică să verific direct pe teren (respectând, bineînțeles, faptul că autorii fac unele afirmații generale din prisma altor zone pe care le-au cercetat, unde situația putea să stea și altfel) părerile ce mi s-au părut nepotrivite, să văd dacă lucrurile stau chiar așa

pe teren sau nu. Proiectul încearcă să reconstituie nunta de altădată, atât pentru un studiu integral, diacronic, al acestui rit de trecere performat pe Valea Gersei, cât și pentru a găsi explicații pentru unele manifestări ce se pot înregistra în prezent, dar ale căror origini sunt imposibile fără o întoarcere în timp. Aș vrea, totodată, pe cât este posibil, să fac cercetarea pe nuntă în genul povestirilor autobiografice, al înregistrării istoriei orale, întrucât, pe lângă informațiile strict legate de ritualul nunții, voi afla și unele aspecte din viața celor care performau obiceiul în alt mod decât cel de azi, aflând astfel detalii prețioase (un exemplu ar fi faptul că, în trecut, datorită puținului spațiu oferit de casele în care se desfășura nunta, tineretul era întotdeauna scos afară, la joc, fără să i se mai dea o prea mare importanță).

Pentru o bună realizare a proiectului, am consultat mai multe lucrări pe această temă, cum ar fi: Simion Florea Marian, *Nunta la români*; Nicolae Constantinescu, *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale*; Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*; Arnold van Gennep, *Riturile de trecere*; Artur Gorovei, *Datinile noastre la naștere și la nuntă*; Gail Kligman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*; Tudor Pamfile, *Dragostea în datina tineretului român*; Mihai Pop, *Mitul mării treceri*; Elena Sevastos, *Literatură populară. Cântece moldovenești. Nunta la români*; Ion Șeuleanu, *Poezia populară de nuntă și* Gheorghe Vrabie, *Folclorul-obiect, principii, metodă, categorii etc.* Pe lângă aceste lucrări consultate, am mai participat, atât ca outsider, cât și ca insider, la nunți tradiționale care s-au făcut în ultimii vreo nouă ani, ceea ce-mi dă posibilitatea să fiu în pas cu fenomenul și să pun, pe cât este posibil, întrebările adecvate în chestionarul pe care îl voi aplica informatorilor, un chestionar ce va fi mult mai la obiect, întrucât se referă exact la obiceiul din acel sat.

Primul capitol conține partea teoretică, în care se prezintă condiționările exterioare, tot ansamblul de reguli pe care trebuie să le respecte și etape prin care trebuie să treacă doritorii de căsătorie pentru a se încadra atât în cutumele sociale, dar și în cerințele Bisericii și ale Statului, motivele care-i determină să contracteze o căsătorie, persoana aleasă, actele necesare, vestirile și împiedecările ce intervin, dar și modul în care are loc logodna sau căsătoria.

Capitolul al doilea tratează problematica dispenselor, începând cu prezentarea relațiilor de rudenie, clasificarea impedimentelor, descriind apoi procedura de dispensare și terminând cu analiza cantitativă a dispenselor.

Capitolul al treilea conține o serie de analize statistice, rezultate din prelucrarea arhivelor vicariale, precum și a celor parohiale de stare civilă. Sunt analizate nenominativ

registrele cununaților din zece parohii, iar la parohia Rebrîșoara toate registrele parohiale, realizând și o abordare nominativă a acestora.

În capitolul al patrulea se regăsește cercetarea de teren de factură etnografică realizată pe Valea Gersei, cercetare ce vine să prezinte ritualurile nupțiale așa cum sunt ele practicate în prezent, însă cu o continuă referire la transformările suferite de-a lungul timpului.

Din cele prezentate pe parcursul lucrării putem concluziona că într-o societate în care supraviețuirea constă numai și numai în producția proprie, unde *a fi* echivalează cu *a avea*, iar acesta din urmă nu poate exista fără *a lucra*, între 1850 și 1900 căsătoria este mai mult o afacere, un mod de relansare economică, prin câștigarea de noi brațe de muncă. În cazul primei căsătorii putem presupune o anumite atracție între cei doi miri, însă până la urmă mirele se orientează spre o anumite mireasă mînat de calitățile pe care el însuși sau cei din jur le văd în persoana respectivă, calități axate pe numele bun, dar și pe deprinderile miresei de a purta greutățile gospodăriei. De aceea, nu de puține ori, persoanele cu anumite calități sunt interschimbabile, prevalând calitățile și nu persoana.

Ba mai mult, accentul se pune pe dezvoltarea economică, cerînd ca viitoarea soție sau viitorul soț să fie cât mai înzestrat, cu cât mai multe terenuri agricole sau animale. Nu de puține ori, lipsa zestre este egală cu lipsa pețitorilor.

Deși în timpul graniței militare, dar și mai târziu, cu ocazia serviciului militar, bărbații au posibilitatea de a ieși din sat și a vedea oameni și locuri noi, totuși ei nu îndrăznesc să-și ia soții din sate îndepărtate, din cauza fricii de necunoscut. Exogamia este rară și de obicei se preferă cei din localitățile învecinate.

Foarte puțini dintre membrii societății ies din tiparele impuse de aceasta, astfel că majoritatea celor aflați la prima căsătorie știu că e bine, dar și necesar ca la o anumită vîrstă, să-și întemeieze o familie. Această vîrstă este în jurul a 24 de ani la feciori și 20 de ani la fete, ceilalți care depășesc aceste limite fiind oricînd în pericol de a fi stigmatizați de societate. La fel, tinerii nu pot să iasă din voia părinților, ca niște păstrători a acestor rînduieli predestinate, care pot impune să se facă doar ceea ce este corect din punct de vedere al societății, iar învoirea lor la actul căsătoriei fiilor nu poate lipsi.

Deoarece mortalitatea este mare, iar necesarul brațelor de muncă într-o gospodărie la fel de mare, la căsătorie nu acced doar cei tineri, ci în principiu recăsătoriile sunt la fel de uzuale ca și căsătoriile, iar cei aflați la recăsătorie preferă de obicei persoane care nu au mai fost căsătorite.

Până la căsătorie, mirii trebuie să parcurgă un lung și anevoios drum în care să reușească observarea tuturor regulilor impuse atît de Biserică, cât și de stat. Până în 1896,

Biserica are jurisdicția completă asupra căsătoriilor, actul căsătoriei încheiat în fața preotului și înregistrat în matricolele parohiale devine act juridic și are valoare inclusiv în fața organelor statului. Totuși, acest proces nu rămâne nesupravegheat de Stat, care impune diverse reguli, unele în concordanță cu cele bisericești, altele în contradicție, în funcție de nevoile lui. Astfel, pentru a fi sigur de un anumit număr de soldați activi în caz de conflicte armate, statul impune o limită inferioară a vârstei la căsătorie a feciorilor. De asemenea, deși teoretic are puterea de a face o căsătorie validă oricum, preotul este obligat să aștepte toate învoirile din partea puterii politice sau militare, înainte de a o iniția. Tot preotul este cel care trebuie să examineze cu atenție fiecare cuplu în parte, care să demonstreze capacitățile necesare pentru a fi părinți de familie. Nu întotdeauna preotul respectă toate aceste îndatoriri și se ajunge la un conflict cu autoritățile.

De la demararea căsătoriei și până la înfăptuirea ei pot interveni diverse obstacole, de la neînvoirea părinților, până la impedimentele legate de rudenie. Abia atunci când mirele vede aprobarea vicarului, poate ști sigur că se va cununa.

Numărul de căsătorii care se contractează este în relație direct proporțională cu numărul populației, cu distribuție uniformă pe ani, observând însă că anul 1868 însumează cea mai mare rată de nupțialitate. Ca și distribuție lunară a acestor căsătorii, la fel ca și în toată Transilvania, locuitorii din Vicariatul Rodnei preferă lunile februarie și noiembrie pentru contractarea unei căsătorii.

Pe lângă toate regulile impuse de Stat și Biserică, la căsătoria propriu-zisă mirii trebuie să respecte fiecare etapă din ritualul ancestral de nuntă, expresie a miticului și cosmicului sau a reconstrucției relațiilor sociale, după cum se poate vedea încă în teren.

Relevarea tuturor acestor aspecte duce astfel la o mai bună cunoaștere a mentalităților legate de căsătorie în societatea modernă și contemporană.